

امام باقر علیه السلام
و قیام
زید بن علی (ع)
احمد ترابی

بسم الله الرحمن الرحیم

امام باقر علیه السلام و قیام زید بن علی

نویسنده:

احمد ترابی

ناشر چاپی:

مجهول (بی جا ، بی نا)

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

امام باقر علیه السلام و قیام زید بن علی

مشخصات کتاب

نوع: مقاله

پدیدآور: ترابی، احمد۱۳۳۶ -

عنوان و شرح مسئولیت: امام باقر (ع) و قیام زید بن علی (ع) [منبع الکترونیکی] / احمد ترابی

توصیف ظاهری: ۱ متن الکترونیکی: بایگانی HTML؛ داده های الکترونیکی (۳ بایگانی: 18.2KB)

موضوع: محمد بن علی(ع)، امام نهم

قیام زید بن علی

هر چند قیام زید بن علی بن الحسین (علیه السلام) در عصر امام صادق (علیه السلام) صورت گرفت، و از زمان وفات امام باقر (علیه السلام) تا زمان نهضت زید حدود هشت سال می گذشت، اما چنین قیامی از سالها قبل مطرح بود و بارها و بارها امام باقر (علیه السلام) درباره ی آن اظهار نظر فرموده بود. در بررسی زندگی سیاسی امام باقر (علیه السلام)، توجه به موضع آن حضرت در قبال قیامی که زید بن علی همواره از آن سخن می گفت و مترصد تحقق آن بود، ضروری است. روایات در زمینه ی شخصیت زید و موضعگیری امام باقر و سایر ائمه در قبال قیام او به سه دسته قابل تقسیم است: ۱ روایاتی که زید بن علی را شخصیتی مثبت، ارجمند و معتقد به ائمه اثنی عشر [۱] و نیز امامت باقر العلوم (علیه السلام) [۲] و جعفر بن محمد (علیه السلام) [۳] معرفی می کند، و قیام او را در راستای اهداف ائمه و بر اساس رضایت آنان می شناساند [۴] و شهادت او و یارانش را فوزی بزرگ به شمار می آورد. [۵] . ۲ روایاتی که به ظاهر موهم قدح است، ولی پس از تأمل و دقت نمی توان آن را به صورت قطعی، بیانگر مذمت دانست. از این گونه روایات وجود نوعی اختلاف نظر میان زید با امام باقر و امام صادق (علیه

السلام) و اصحاب خاص ایشان استفاده می شود. [۶] . ۳ روایاتی که آشکارا زید را به ادعای امامت برای خود متهم می کند و چنین می نماید که قیام او به اجازه ی ائمه (علیه السلام) نبوده، بلکه علیرغم نهی آنان و با نفی امامت ایشان صورت گرفته است! [۷] . جرح و تعدیل و داوری درباره ی این احادیث نیازمند مجالی جداگانه است، [۸] و در اینجا فقط به نکات اصلی و تعیین کننده اشاره می شود. توجه به چند نکته می تواند در بررسی این روایات مؤثر باشد: ۱ سیاست کلی ائمه بر دفاع از ولایت و امامت و نفی حکومت غاصبان و حاکمان جور بوده است، و هیچکدام از آنان در اصل این موضوع اختلاف نظر نداشته اند و اگر برخی از آنان عملا به قیام مسلحانه روی آورده و بعضی راه تقیه را در پیش گرفته اند به جهت شرایط و مقتضیات و امکانات زمان بوده است. ۲ پس از شهادت حسین بن علی (علیه السلام) سایر ائمه هرگز زمینه اجتماعی را برای قیامی علنی و گسترده مناسب نیافتند، و با این که با تعالیم خویش، بغض ظالمان و حاکمان غاصب را در قلب شیعیان خود تقویت می کردند، ولی از اقدام های علنی که شالوده ی نظام حیاتی شیعه را در معرض متلاشی شدن قرار می داد و بنیاد معارف شیعی را تهدید می کرد، جلوگیری می نمودند. ۳ مبارزه با حاکمان مستبد و فسادگر در هر شکلی که مایه ی زیان به موجودیت تشکیلات شیعی نمی شد مورد منع آنان نبود، بلکه خود عملا در آن راستا قدم بر می داشتند. ۴ شهادت و کشته

شـدن در راه خـدا و ارزشـهای الهی از والاـترین سـعادتها در مکتب اهل بیت به شـمار می آیـد، و هرگز وظیفه ای را به خاطر حفظ جان و فرار از مرگ ترک نکرده و ترک آن را اجازه نـداده انـد. ۵ شـرایط سخت تقیه، در موارد بسیاری سبب می شده است که ائمه در محافل عمومی یا نزد جاسوسان حکومت و عناصر منافق یا کم ظرفیت، احکام فقهی یا اعتقادی و سیاسی را به گونه ای بیان کننـد که موافق شـرایط تقیه است، نه آنگونه که خود اعتقاد داشـته اند، (البته با رفع شـرایط تقیه، نظریه حق را به اصـحاب و شـیعیان خود ابلاغ کرده و می رسانـده انـد). اگر نکات یاد شده مورد توجه قرار گیرد می توان از یک سو به علت وجود نقلها و آرای مختلف در زمینه ی قیام زیـد بن علی (علیه السـلام) پی برد، و از سوی دیگر ملاکی در ترجیـح یک نظریه بر نظریه ی دیگر به دست آورد. از جمله این که مقام تقیه همواره مقتضی آن بوده است که ائمه خود را از جریان های سیاسی و خطوطی که علیه حکومتها فعال بوده انـد، دور نشان دهنـد و لازمه ی چنین خط مشـیی چنین بوده است که ائمه حرکت زید بن علی (علیه السـلام) را هر چند به لحاظ ماهیت و هدف صـحیح می دانسته اند، اما درباره ی آن به گونه ای داوری کنند که قیام او موجب هجوم دسـتگاه خلافت به تشـکیلات شـیعی نشود، و چه بسا امتناع برخی از اصحاب امام صادق (علیه السلام) از پیوستن به زید در جهت همین سیاست بوده است، اما تأیید شخصیت معنوی و قیام زید که در بیان معصومین

آمده، هرگز قابل حمل بر تقیه نیست، زیرا هیچ نیرویی ایشان را ناگزیر به تقیه در جهت بزرگداشت مقام زید نمی کرده است تا آنان نظر به ملاحظات سیاسی از زید و قیام او دفاع کنند. بنابر این، دفاع ائمه از قیام زید و شخصیت وی، علتی جز والایی و ارجمندی او نزد ایشان نداشته است. از آنجا که خط مشی تقیه سبب شده بود امام باقر و امام صادق (علیه السلام) حمایت علنی از قیام زید نکنند و نیز قیام او و تنشهای عقیدتی ای را به دنبال داشت، برخی از شیعیان به گمان این که زید بن علی از نظر امام صادق، دارای شخصیتی منفی است و امام حرکت او را باطل می داند، نزد آن حضرت لب می گشایند تا از زید به بدی یاد کنند! اما امام صادق جلو ایشان را می گیرد و می فرماید: «لا تفعل رحم الله عمی زیدا...» یعنی، اقدام به چنین کاری نکن و سرزنش منمای! خداوند عمویم زید را مورد رحمت قرار دهد. تصریح ائمه به شخصیت والای زید و درستی قیام وی آنگاه صورتی علنی پیدا می کند که بنی امیه از میان رفته و دیگر تأیید زید خطری را متوجه تشکیلات شیعی نمی سازد. زید بن موسی بن جعفر از کسانی است که در عصر خلافت مأمون در بصره خروج کرد و خانه های بنی العباس را آتش زد، او را دستگیر کردند و نزد مأمون فرستادند، مأمون گفت او را به حرمت برادریش با علی بن موسی می بخشم و سپس به علی بن موسی گفت: اگر برادر شما خروج کرد و چنین و چنان کرد، قبل از او زید بن

علی نیز قیام نمود و کشته شد. و اگر به خاطر شما نبود او را می کشتم، زیرا عملی که مرتکب شده است، کوچک نیست. حضرت رضا (علیه السلام) در پاسخ مأمون فرمودند: برادر مرا با زید بن علی قیاس مکن! زیرا زید بن علی از دانشمندان خاندان پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) بود، برای خدا غضب کرد و با دشمنان خدا جنگید تا در راه خدا کشته شد. پدرم از پدر خویش جعفر بن محمد نقل کرد که آن گرامی می فرمودند: خداوند عمویم زید را مورد رحمت قرار دهد، زیرا او در طلب خشنودی و رضای آل محمد بود و اگر در قیام خود پیروز می شد به آن چه دعوت کرده بود وفا می کرد... مأمون پرسید: مگر زید بن علی از جمله کسانی نیست که بدون حق ادعای امامت کرده است.؟ حضرت رضا (علیه السلام) فرمودند: خیر! زید ادعای امامت نداشت و به چیزی دعوت نمی کرد که صلاحیت آن را دارا نباشد، او دارای تقوا بود و می گفت: من شما را به آن چه مورد رضای خاندان رسالت است فرا می خوانم. [۹] . از این حدیث استفاده می شود که آن چه در محافل خصوصی ائمه نسبت به حقانیت قیام زید مطرح می شده است، حتی به گوش بنی العباس که در آن روز مخالف حکومت بنی امیه بشمار می آمدند نرسیده و فردی چون مأمون از آن بی اطلاع بوده است و زمانی امام رضا (علیه السلام) صریحا آن را اعلام می دارد که دوران آن تقیه گذشته است. روایاتی که زید را متهم به ادعای امامت می کند، از نظر کمی اندک

و از نظر سند ضعیف و غیر قابل اعتماد است و آن روایات نمی تواند با روایات مدح او مقابله نماید.

فلسفه نهی از قیام زید

سؤالی که در این میان باقی می ماند این است که اگر اصل قیام زید مورد امضای ائمه بوده و حرکت او صحیح و بایسته بشمار می آمده است پس نهی های مکرری که از سوی امام باقر و امام صادق (علیه السلام) نسبت به قیام او صورت گرفته است، چیست؟ پاسخ این است که اگر روایات مدح را بپذیریم و روایات قدح را ضعیف و ناتوان بشناسیم، در این صورت لازمه ی جمع میان نهی از قیام زید و ستایش مقام علمی و عملی او این است که بگوییم: نهی ائمه، به جهت دلسوزی و شفقت و ارشادی بوده است. نهضت زید از نظر خود او امری بایسته و ضروری بود، او دیگر طاقت نداشت که شاهد بی حرمتی بنی امیه به ساحت رسول خدا و نظاره گر ظلم و بی عدالتی آنان باشد، و تنها راه را در جهاد مسلحانه علیه آنان می دید، اما ائمه (علیه السلام) از سوی دیگر، با این که در اصل ضرورت مبارزه با کفر و ظلم با او هم نظر بودند، ولی بر اساس اطلاعاتی که تنها در اختیار آنان بود و بینشی که نسبت به شرایط سیاسی داشتند، حرکت نظامی و نهضت مسلحانه را تنها راه ممکن و ضروری تشخیص نمی دادند. در نگاه ائمه (علیه السلام) زید به گونه ی واجب، موظف به قیام نبود زیرا اگر او براستی چنین وظیفه ای داشت، هرگز او را به ترک تکلیف الهی دعوت نمی کردند. از سوی دیگر قیام او ممنوع و باطل

نیز نبود، زیرا اگر حرکت او باطل و حرام بود، هرگز ائمه وی را به نیکی یاد نمی کردند. [۱۰] در نتیجه تنها راهی که می توان فرض کرد این است که زید برای مقابله با کفر و فساد حاکمان بنی امیه، میان دو راه مخیر بوده است: راه قیام علنی و راه مبارزه ی پنهانی. او راه اول را ضروری تر می دانست و ائمه راه دوم را شایسته تر می شمردند. از این رو، برای راهنمایی وی، سعی داشتند تا او را از قیام مسلحانه منع کنند. چنین است که گاه، کشته شدن سریع او و عدم پیشرفت نظامی را به او متذکر می شدند؛ [۱۱] و زمانی بی وفایی مردم را. سرانجام، زید راه خویش را انتخاب کرد و در پی بی حرمتی های مضاعف هشام به خاندان رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم) و به شخص وی، دست به قیام زد و به فرموده ی حضرت رضا (علیه السلام)، برای خدا و در راه خدا به شهادت رسید. و بر اساس روایاتی که از رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) نقل شده است: زید و یارانش در قیامت گام برگردن مردمان می نهند و به بهشت وارد می شوند. [۱۲] با این همه، نهی ائمه (علیه السلام) از قیام زید، نیز بی حکمت نبود. اگر درک جوانب این نهی برای معاصران میسر نبود، برای ما که از این فاصله ی تاریخی می توانیم شاهد بازتابها و نتایج و پیامدهای آن قیام باشیم، درک آن دشوار نیست. قیام زید برای او به صورت یک تکلیف شناخته شد و او با انگیزه ای مقدس به آنچه تشخیص

داده بـود عمـل کرد، ولی حرکت او به شـدت و به سـرعت سـرکوب شـد، و آن چه بـا بـدن و سـر او انجـام دادنـد، بر رعب و وحشت مردم و سـکوت و خفقـان فضـای سیاسـی افزود و منحرفان و سـست باوران با تبلیغ نادرست انـدیشه ها و اهـداف وی، جریان های فکری و عقیدتی نادرستی را پدید آوردند و در جبهه ی متشکل شیعه، انشعاب زیدیه شکل گرفت! قیام و شهادت زیـد هر چند در خراسان بازتاب وسیع و گسترده ای پیدا کرد و شـیعیان خراسان به جنبش آمدند و حرکت های نهانی خود را علیه دسـتگاه خلافت آشـکار ساختند [۱۳] و این جریـان همواره گسترش یـافت تـا به اضـمحلال خلافـت امویـان انجامیـد، اما سوگمنـدانه زوال خلافت امویان، مشـکلی را از جامعه ی اسـلامی نگشود و از شدت جور و اسـتبداد نکاست، چه، عباسـیان بر جای امویان تکیه زدنـد و راه ایشان را پی گرفتنـد! هر چند این مشـکلات و انحرافها از ناحیه ی زید بن علی صورت نگرفت و او تنها به آنچه تکلیف خویش می دانست عمل کرد، ولی امامان (علیه السـلام) افق هایی را می دیدنـد که از دید زید بن علی که فاقد بینش امامت بود قابل پیش بینی نبود!

پاورقی

[۱] ر ک: کفایه الاثر ۳۲۷، الارشاد ۱ / ۱۶۸، اثبات الهداه ۵ / ۲۹۴، بحار ۱۱ /.۴۱.

[۲] مناقب ۲ / ۲۸۵، اشعار زید بن علی در رثای امام باقر (علیه السلام).

[۳] اختیار معرفه الرجال ۳۷۶ و ۳۶۱، مناقب ابن شهر آشوب ۲ / ۳۲۶ و ۳۴۷، بحار ۱۱ /.۳۵.

[۴] روضه کافی ۲ / ۱۱۶، عیون اخبار الرضا ۱، باب ۲۵، وسائل الشیعه ۱۱

./۳۶.

[۵] امالی صدوق ۳۳۰، عیون اخبار الرضا ۱، باب ۲۵، مقاتل الطالبین.۵۲.

[۶] ر ك: اصول کافی ۱ / ۳۵۶، مروج الذهب ۲ / ۱۸۱، مناقب ۲ /.۲۷۹.

[۷] ر ك: اثبات الوصیه ۱۵۴، اثبات الهداه ۵ / ۳۲۱، بحار ۴۶ / ۲۵۲.

[۸] ر ك: سیره و قیام زید بن علی (علیه السلام).

[۹] عیون اخبار الرضا ۱ /.۲۴۸.

[۱۰] ر ك: مرآه العقول ۱ / ۲۶۱، زید الشهید.۴۳.

[۱۱] اثبات الوصیه ۱۵۰، الخرائج و الجزائح ۱ / ۲۸۱، کشف الغمه ۲ / ۳۴۷، الفصول المهمه ۲۱۶ ۲۱۸، احقاق الحق ۱۲ / ۱۸۲، اثبات الهداه ۵ / ۳۲۱، نور الابصار، شبلنجی.۱۴۳.

[۱۲] کفایه الاثر ۳۲۸، بحار ۱۱ / ۴۱، تنقیح المقال ۱ /.۴۶۹.

[۱۳] تاریخ یعقوبی ۲ /.۳۲۶.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ یَسْتَوِی الَّذِینَ یَعْلَمُونَ وَالَّذِینَ لَا یَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که مـا را در دستیـابی به این هـدف یـاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادنـد تقـدیر و تشـکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصـفهان -خیابان عبـدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شـهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹